

Koppány Márton / ÉLIJÁHU MEGJELENIK

„A primisláni rabbi Méir beszélt:

Fiatalkoromban nagyon sóvárogtam azután, hogy Élija megjelenjék nekem. Mikor erről szóltam apámnak, ezt mondta: „Ha buzgósággal tanulsz, meglátod őt”. Négy héten át kora reggeltől késő estig tanultam. Ekkor megint szóltam apámnak. „Menj és tanulj!” volt a válasz. Egyszer a könyvbe merülve ültem az iskolában, mikor belépett egy rongyos ruhájú ember, vállán nagy bugyorral, arcát kusza haj és szakáll borította.

1. A fiú helyesen, a tanítás szellemében járt el, amikor az öreg koldusban nem ismerte fel Élijáhut, hiszen a történet szerint – és a buberi „szent bizonytalanság” beavatottság-ellenes doktrínája szellemében – Élijáhu felismerhetetlen. A felismerhetetlenség az egyetlen megkülönböztető jegye. Kitől különbözteti meg? Erre a kérdésre a fiúnak azt kellene válaszolnia, hogy mindenkitől, aki nem tiszteli a törvényt és mindenkitől, aki azt hiszi, hogy ismeri a törvényt.

2. Az apa helyesen, a tanítás szellemében járt el, amikor megróttta a fiát, amiért elmulasztotta az alkalmat – ki tudja, talán élete egyetlen alkalmát – és nem ismerte fel Élijáhut. A történet teljes félreértése volna, ha azt hinnénk, hogy a „szent bizonytalanság” beavatottságellenes doktrínája az Élijáhu

„Letehetem itt a bugyromat, és kipihenhetem hosszú utam fáradtságát?” – kérdezte. „Kedves zsidócskám –, mondtam én –, ez nem fogadó.” Ő újramegkezdte: „Fáradt vagyok, nagy út van mögöttem”. De nem hajlottam szavára, mire elment. Nemsokára bejött apám az iskolaszobába. „Láttad Éliját?” – kérdezte tőlem. «”

(Martin Buber haszid története, Pfeiffer Izsák fordításában)

felismerésétől való tartózkodást írja elő. A tudatlanságba sem lehet beavatást nyerni. A „felismerhetetlenség” csupán hasonlat, olyasmi, mint a koldusgúnya – értette meg az apa. Ha nem az volna, akkor a fiú nem nézhette volna *másnak* az idegent, mint *aki*. De honnan tudja olyan biztosan az apa, hogy a fia Élijáhuval találkozott? Erre a kérdésre az apának azt kellene válaszolnia: onnan, hogy a fia nem ismerte fel.

3. A koldus helyesen, a tanítás szellemében járt el, amikor nem fedte fel a kilétét. Elképzélhető, hogy ő csak a fiú számára volt Élijáhu, s éppen a felismerhetetlensége révén. Pontosabban: annak a tanulásnak a révén, amely a fel nem ismeréséből származott, s melyet az apa közvetített a fiúnak.

Komoróczy Géza / ÉLIJÁHU, R. MÉIR ÉS KOPPÁNY MESTER

Koppány Márton kommentárt fűzött egy haszid történethez. Maga a történet Martin Bubertől való, a *Hundert hassidische Geschichten* c. kötetből (1933), amelyet magyarra Pfeiffer Izsák fordított (1943 k.); a későbbi haszid gyűjteményekből Buber kihagyta.

Rabbi Méir (R. Méir ben Aharon Leib, Przemyslani/Peremyshljani, Lengyelo./Ukrajna, élt 1780 k.–1850) a haszidizmus megalapítója, a *Best* (Baál-Sém-tov) egyik tanítványának unokája. Galícia számos caddikja között egyike volt az igazán nagy hírű személyiségeknek. Nem írt, de halála után kötetnyi történetet jegyeztek fel róla és tőle a tanítványai, jiddisül; a századfordulón e kötetek nyomtatásban is megjelentek és terjedtek.

Élijáhu (Illés) próféta állandó hőse a Második Templom korát követő évszázadok és a középkor zsidó legendáinak. A messiás hírnöke vagy inkább maga a várt messiás. Érkezése (visszatérése) messi-

ási kor: az igazság érvényre jut a világban. De nem lehet tudni bizonyosan sem a helyét, sem az időpontját. Mindig várni kell, bármikor eljöhét – de nincs semmi bizonyosság.

Koppány Márton nagyon is a hagyomány szellemében járt el, amikor a történethez – a hagyomány egy kavicsához – kommentárt írt, értekező nyelven, s nem újabb elbeszélést. A kommentár a hagyományos zsidó irodalom legfőbb műfaja, a hagyományt a megvitatás, az értelmezés, az esetleg többféle magyarázat tartja fenn. A kommentár ver hidat a hagyomány, legyen az tan, történet vagy mondás, és a mindig – eredendően – aktuális, mert a pillanatból fakadó kérdés között.

R. Méir története haszid műfaj, közel a folklórhoz; talán mondhatjuk, az a pillanat, amikor egy ismert történetet vagy igazságot valaki éppen megfogalmaz, hozzáadva a saját tudását és személyiségét: az egyéniségen átszűrt folklór, folklórrá vált egyéni-

ség. Kis történet, azaz narratív szöveg, elbeszélés, de t a n van mögötte. Valódi *másál*, amit megérthetünk, szinte nem-verbálisan is, de persze kifejtjük az értelmét. A kifejtés mindenképpen kommentár lesz.

Koppány kommentárja szűkszavú és tömör, mint a bibliai *másál*, a példázat, de diszkurzív nyelven beszél.

Hagyományos módon kommentál, azaz a hagyomány szellemében: a történethez nem hozzátesz, hanem igazolja. Szavaival megidézi, úgyszólván ismét megteremti a haszid *rebe* szűkösen mért bölcs szavainak stílusát, a híveinek rejtélyes bölcsességgel válaszoló tanító élőbeszédét. Ő maga azonban kommentárt ad.

Ugyan mi a történet tanulsága? Koppány sem mondja ki, nem teheti, áttörné ezzel a hagyomány kereteit. Rejtélyes tud maradni: talányos, és már pusztán ezzel „a hagyomány szellemében jár el”. Mert a tanulság sohasem iskolamesteri bölcsesség. Nem „parancsolat” vagy szabály, hanem nyitottság: mindenkinek a maga tanulsága. Nemcsak R. Méirt – Koppányt is saját magunknak és a magunk eszével kell olvasnunk. A történet a személyes felelősségről szól. Nekem s neked s neki: magunknak kell döntetünk. Nekünk kell fölismernünk Élijáhut. Élijáhu eljövetele, ezt sugallja a hagyomány, nem esemény, hanem a hétköznapiakban rejlő lehetőség. Általad és benned jöhet el. Nem más dönt: te magad döntesz arról, hogyan élsz. Ha nem másképpen, azzal legalább, hogy a törvényt és minden egyéb normát ismerve, bármit teszel, minden cselekvésed választás és döntés, felelősséggel. A felelősség mindig a tied.

Élijáhu alakja a középkori zsidóság képzeletvilágában, és még nagyobb erővel a haszid hagyományban, felszólítás a személyes felelősség tudatos vállalására. Hátha éppen rajtad múlik? Mert valóban rajtad múlik: ha R. Méir koldusában látod Élijáhut, ha „felismered” benne, máris itt van, egy pillanat és

egy ember közegében, az, amit a hagyomány messiási kornak nevez.

A vallástörténész jól tudja, hogy a messianizmus, és általánosabban, a *devotio* effajta individualizálódása nem zsidó különlegesség. Van keresztény párhuzam, s vannak hasonló irányzatok az iszlámban és Indiában. Van minden valássóság nélküli etika is. A haszid életszemlélet e mozzanata morfológiai fejlemény. Egy sajátos kísérlet arra, hogy összhangot teremtsenek, minden tekintetben benne maradván a zsidó hagyományban, az általános – talán túl általános – tan és az élethelyzetek mindenkori egyszerűsége között.

Ami R. Méir történetében százötven-egynéhány év után is megfogja az olvasót: a talányosság mesteri megvalósítása az elbeszélésben. S ami Koppány kis kommentárjában torokszorítóan erős: transzformálni tudja a talányosságot. Az egyszerű elbeszélés példázat értékét az átalakítás erősíti föl.

Része a talánynak – a rejtélynek –, persze, a rezignáció is: mert Élijáhu végtére is észrevétlen marad. Szándék és készség ide vagy oda. A valóság ez; csak hogy ennek nincsen etikája, ez nem *másál*. Az etika a lehetőségben rejlik.

Koppány Márton a hagyomány szellemében járt el: műfaja is, etikája is a zsidó hagyományhoz kapcsolódik; én úgy ítélem meg, a hagyomány legjobb részéhez. Úgy látszik, ez a hagyomány, a tanítás szelleme, eleven – és elevenné tehető.

S álljon itt még egy kis jegyzet, személyes. Tetszik nekem Koppány szövege, mert írtam magam is Élijáhuról, éppen ellenkező értelemben, mint amit az ő írása sugall: „Bezárkózás a nemzeti hagyományba”, *Holmi*, 1990. október, pp. 1107–1116; cikkem végén jeleztem, hogy Illés próféta alakjában – a hagyományban megvan egy más értelmezésre is a lehetőség, más vonatkozásban. Íme. Egyébként írtam a kommentárról is: „A kommentár mint szellemi magatartás és jelentősége a zsidó hagyományban”, épp a *Múlt és Jövő* hasábjain (1990/2, pp. 9–17).

NAGY
VILÁG

Kapható Budapest legnagyobb könyvesboltjaiban és az újságárusoknál

Havonta 160 oldalon napjaink világirodalmának legérdekesebb novellái, esszéi

Harminchat éve folyamatosan megjelenik

Előfizetési szándékáról értesítse a szerkesztőséget:

Budapest, V., Széchenyi u. 1. 1054

Telefon: 13-21-160

11-20-859

A szerkesztőségben egyes példányok is kaphatók!